

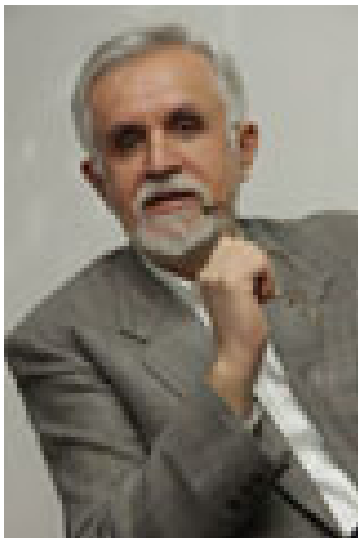
Препознали смо да ће се уз помоћ државе

пронаћи решења за стално растуће проблеме цивилизације...

Да бисмо то урадили морали смо успоставити контролу

над слепим економским силама и егоистичним појединцима.

Франклин Рузвелт, *Други инаугурални говор* 1937.

Када сам из Академије економских наука (АЕН) добио позив да припремим текст и учествујем у расправи на тему „Изгледи и алтернативе изласка из рецесије – актери, донети и теоријски концепти“ одлучио сам се да напишем текст о суштини и основним узроцима глобалне кризе, пошто и после пет година од избијања светске економске кризе она још увек траје, а о кључним узроцима који су до ње довели скоро да се ништа не може да чује и прочита.

[\[1\]](#)

Томе сам посветио први

(

Пише: Јован Б. Душанић
недеља, 14 април 2013 14:17

Доларска алхемија

), а у другом делу текста (

Прокажена држава

) осврнуо сам се на рад председника АЕН, колеге Љубомира Маџара (под називом: *Глобална рецесија: системске алтернативе и изгледи превладавања*, који сам добио уз позив за расправу).

[2]

Овај текст је (како је то написано у позиву)

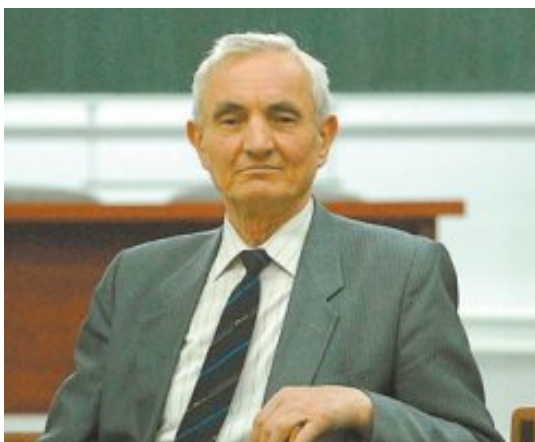
конципиран са сврхом да подстакне нашу дискусију.

Као и увек текстови колеге Љ. Маџара су веома занимљиви и инспиративни, те доприносе да се на нашим скуповима развије динамична и плодна расправа.

Због дужине текста који сам написао за расправу у АЕН, изоставићу његов први, а овде објављујем само други део.

* * *

Сагласан сам са колегом Љ. Маџаром да је у нашим расправама однос према држави извор многих неспоразума и разлог сукобљавања. То није ништа чудно пошто још од времена Адама Смита и *невидљиве руке тржишта* међу економистима не престају оштре дискусије о улози тржишта и државе у економији. За разлику од колеге Љ. Маџара који у држави види главног кривца за све економске проблеме, ја њу посматрам као инструмент за решавање тих проблема.

Колега Љ. Маџар и ја смо сагласни да своје место у економској сфери имају како тржиште, тако и држава, али разлике настају када се реч поведе о питању где (у којим областима) и у ком обиму држава треба да регулише и усмерава привредна кретања и

Пише: Јован Б. Душанић
недеља, 14 април 2013 14:17

развој. На једној од претходних расправа у АЕН (јун 2011) оспоравао сам став колеге Љ. Маџара да је *Србија осуђена на гломазне, споре, неучинковите и корумпиране владе*, те да је немогуће, у принципу, имати успешну државу на чијем би челу била аутентична ефикасна и часна влада, јер она – по мишљењу колеге Љубомира Маџара – *постоји само у машти утопијски занесених (и изгубљених) антилиберала*

[3]

Сада бих желео да образложим зашто сматрам да је залагање за што мању улогу државе у привреди (у мери коју прихвата колега Љ. Маџар) није добро са становишта основних задатака које треба да решава економија. То се односи на ефикасност где се улога државе сувише редукује, а нарочито на праведност пошто колега Љ. Маџар сматра да *разни редистрибутивни захвати, непрестане расподеле и прерасподеле, спадају у активности које су по економски просперитет и привредни напредак дословно убитачне*

* * *

Међу нама постоји потпуна сагласност да тржиште само по себи не обезбеђује ефикасност економије, те да је оно незамисливо без државе и тешко да би без ње могло да функционише, па и опстане. Разлике се појављују по питању баланса који треба да постоји између тржишта и државе, односно функција које би држава имала како би се обезбедио успешан привредни развој. [4] По мишљењу колеге Љ. Маџара треба се борити *за што мању државу, ону оријентисану на обављање послова које нико други на може да обави: изградња институција, усавршавање законског поретка, учвршћивање владавине права и обезбеђивање стабилног пословног амбијента, те наравно здравство и школство; судство, тужилаштво и полиција.*

[5]

Кад

а изађе ван оквира ових функција, сматра колега Љ. Маџар, *држава за друштвено постаје егзистенцијални hazard, права напаст због које ваља очекивати само назадак, трагичне ломове и пропаст.*

Углавном и други неолиберали наводе само ове функције државе, превиђајући да је за обезбеђење општедруштвене добробити коју тржиште само по себи не може да обезбеди или не обезбеђује у адекватном обиму (као на пример: инфраструктура, научна истраживања, ефикасна регулација – екстерналије, асиметричност информација,

Пише: Јован Б. Душанић
недеља, 14 април 2013 14:17

агенцијски проблем итд), неопходно ангажовање државе, да би се обезбедила ефикасност економије.

О исправности различитих економских теоријских погледа најубедљивије говоре резултати који се остварују у пракси на бази политика које су се заснивале на различитим економским теоријама. Раскорак између неолибералне теорије којом се обећава благостање за све и резултата који се у пракси остварују је очигледан.

После релативно дугог периода динамичког раста светске привреде (*време економског просперитета*)

након Другог светског рата, када се у економској теорији, али и пракси, наглашава потреба за активном улогом државе у привреди, која делује паралелно са приватном тржишном привредом, 1970-их година најмоћнија економија САД показује знаке слабости. Томе доприноси неколико фактора, а пре свега: инфлаторна монетарна и фискална политика која се проводи у време кулминације рата у Вијетнаму (прва половина 1970-их година); дестабилизација светске привреде због једностраног одустајања САД од конвертибилности долара у злато (15. 8. 1971); вишеструки скок цена нафте (1973-1974) итд. Привреда САД бележи економску стагнацију у условима релативно високе инфлације и време 1970-их година одмах је проглашено периодом „велике стагфлације“.

Нови идеолози слободног тржишта – неолиберали (предвођени Милтоном Фридманом) [6]

су то искористили као доказ неспособности државе да управља привредом. Овај интелектуални преврат створио је плодно тло да на власт у САД, одмах почетком 1980-их година дође Роналд Регана који је идеје слободног тржишта реализовао у пракси. У своме првом инаугуралном говору (јануар 1981) он је изјавио да *у садашњој кризи држава не решава наше проблеме и да је она постала проблем*, те да *намерава да ограничи њен обим и утицај*.

У том циљу он је предузео следеће четири мере: смањење пореза на високе приходе, ограничавање федералних расхода, већу дерегулацију и предају кључних државних функција приватном сектору.

Рецепти неолиберала који је требало да преломе негативан тренд у привреди САД, не само да то нису успели, ситуацију су само погоршали, а што одлично илуструје следећа табела (преузета из књиге: Sachs Jeffrey, *The Price of Civilization, 2011*) [7] У њој су приказани званични статистички економски показатељи ефикасности привреде САД за три периода у последњих 60-ак година:

време економског просперитета
(1955-1970),
време стагфлације
(1971-1980) и
време неолиберализма
(1981-2010).

ЕФИКАСНОСТ ПРИВРЕДЕ САД (1955-2010)

	1955-1970	1971-1980	1981- 2010
- Порез на приход физичких лица (%)	82,3	70,0	39,3
- Приходи федералног буџета (% БДП)	17,7	17,9	18,0
- Раст БДП (%)	3,6	3,2	2,8
- Раст БДП по становнику (%)	2,2	2,1	1,7
- Раст запослености (%)	1,7	2,7	1,1
- Просечни ниво незапослености (%)	4,9	6,4	6,1
- Промене у расподели дохотка: учешће 1% грађана са највећим дохотком (%)	-2,0	0,6	10,9
- Промена нивоа инфлације (%)	9,8	8,5	0,3
- Годишња стопа раста светске привреде (%)	2,4	1,4	1,1
- Дефицит буџета (%)	0,7	-3,4	-3,1
- Инфлација (%)	2,3	7,7	3,2

У исто време, и на нивоу светске привреде уместо да је дошло до динамизирања после 80-их година XX века, како су обећавали теоретичари неолиберализма, у пракси се десило потпуно супротно. Годишња стопа раста светске привреде у 70-им годинама износила је 2,4%, у 80-им 1,4%, у 90-им 1,1%, а у првој деценији овог века наступила је глобална економска криза која је довела до великог пада привредне активности, а незапосленост је достигла забрињавајуће размере.

Тако се неолиберализам показао као економски неефикасан, а уз то је и неправедан – социјално неодговоран и морално неосетљив. [8]

Упоредо са питањем економске ефикасности (која треба да доведе до просперитета

друштва), мора се истрајавати и на питању економске праведности [9] (која треба да омогући једнаке могућности за све), а у томе држава има и те како важну улогу. Истина и тржиште обезбеђује неке елементе фундаменталне праведности (вредноћа се награђује, а лењост кажњава), али су они недовољни и не треба их преувеличавати. Многи људи нису лично заслужни за огромно богатство којима располажу (наследили га од богатих родитеља), као што многи нису криви због тога што су сиромашни (рођени у бедним породицама које им нису могле омогућити добро образовање, оболели или постали инвалиди не својом кривицом, настрадали од елементарних непогода – земљотреси, поплаве, суше итд).

[10]

Економска праведност је важна сама по себи, али и због чињенице да она са своје стране омогућава и пораст економске ефикасности. Тако помоћ сиромашним, поред решавања њихових краткорочних проблема, може да представља инвестирање у људски капитал (на пример, помоћ у квалитетнијој исхрани мајки и мале деце, а касније разне врсте помоћи младима за боравак у обдаништима и образовање у школама и универзитетима) [11] и омогући сиромашним породицама да у дугорочној перспективи повећају своје економске могућности. [12] На тај начин се истовремено обезбеђује и већа праведност али и боља ефикасност.

Међутим, како признаје и Џефри Сакс [13] (у новој књизи: *The Price of Civilization*), као последице неолибералне „

револуције Регана

“ била је јака антипатија према улози државе, нови однос пун презрења према сиромашнима, те позив богатим да се одрекну моралних обавеза према осталом делу друштва, а што је подстакло огромну скривену похлепу богатих и ослободило их социјалне одговорности.

Као последица тога доходи и богатство се концентришу у рукама једног малобројног слоја најбогатијих. Док је крајем 70-их година 1% најбогатијих присвајало мање од 9% укупних доходака, тај проценат је 2007. године износио 23,5% (видети графикон који је преузет из књиге *Aftershok*, Роберта Рајха, професора на Универзитету Беркли). При већој неједнакости у расподели и концентрацији доходака и богатства у уском кругу

Пише: Јован Б. Душанић
недеља, 14 април 2013 14:17

Људи, постоји мања тражња за робама и услугама него што би то био случај да имамо праведнију расподелу, а што неминовно води успоравању стопе привредног раста и запошљавања. Када неједнакости достигну критичне тачке долази и до озбиљних економских криза. То лепо илуструју и подаци из графикана и није случајно да је у годинама пред избијање великих криза (1928. и 2007) четвртина укупног дохотка САД одлазила у руке само једног процента најбогатијих Американаца.

О овоме сам раније већ писао и тада нагласио да изузетно богати људи, по правилу, не троше сав добијени новац за свакодневну потрошњу и улагање у реалну економију јер им то – ма како то парадоксално звучало – није једноставно пошто немају ни довољно времена, а и жеље да то чине се постепено смањује. Највећи део новца одлази на финансијске спекулације које *могу да обезбеде огромне профите, али не стварају нову вредност него представљају „исисавање“ вредности из реалног сектора.*

Примера ради, за годину (2007) која је претходила банкротству банке *Lehman Brothers*, Ричард Фулд

[14]

– први човек ове банке зарадио је 500 милиона долара. Оставићемо сада по страни питање колико су овако велика примања уопште заслужена и оправдана и да ли постоји директна веза између плата топ менаџера и висине њихових примања, односно да ли би Ричард Фулд више или мање (не)успешно руководио банком

Lehman Brothers

да је имао много веће (или много мања) примања. Да би потрошио тај огроман новац Ричард Фулд је требао свакодневно у просеку да троши 1,37 милиона долара, а он за то није имао ни довољно времена, а ни јаким мотива. Када постоји могућност да се купи било који производ који се пожели, са временом се радост од куповине смањује, јер када се има све било каква додатна куповина постаје све мање интересантна. Тешко да би се Ричард Фулд, који има пенхауз на Парк авенији и имање у Гринвичу, радовао куповини неке нове некретнине, као што је то био случај при куповини прве своје куће. Увек је прво парче торте слађе од наредних.

Прокажена држава, или још једном о неолиберализму

Пише: Јован Б. Душанић
недеља, 14 април 2013 14:17

---

rska.html <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/dali-je-globalna-kriza-prevashodno-eko>